

Естетика абсурдності в художньому просторі

драм Миколи Куліша

Масло Ольга Володимирівна

доцент, к.філол.н.,

olga_maslo@ukr.net,

Волкова Ірина Вікторівна

доцент, к. філол.н,

irinavolkova2@ukr.net,

доценти кафедри

української лінгвістики, літератури

та методики навчання;

Михальченко Наталія Русланівна

студентка IV курсу

01nata03miha00@gmail.com

психолого-педагогічного факультету,

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. Драматургія кінця XIX – початку XX ст. характеризується появою оригінальних літературних явищ, виникненням модерної літератури, у просторі якої важливе місце посідає «нова драма» та «драма абсурду». Драматургія Миколи Куліша стає «інноваційною» для української літератури. Спираючись на «європеїзацію» В. Винниченка, п'єси Олександра Олеся, психологізм та інтелектуальність драм Лесі Українки, опановуючи кращі досягнення європейської літератури, драматичного та театрального мистецтва (драматургія Г. Ібсена, А. Чехова, Б. Брехта, Г. Гауптмана, В. Маяковського та ін.), М. Куліш зумів створити самобутню модерну драму, що здобула визнання й поза межами України.

Метою роботи є осмислення естетики абсурдності в художньому просторі як самостійного творчого принципу конкретного художнього твору та

виявлення елементів абсурдного в драматичних творах М. Куліша «Мина Мазайло», «Народний Малахій», «Маклена Граса».

Матеріали та методи. Аналізу творчості М. Куліша присвячені розвідки Я. Голобородька, М Юсківа, М. Кудрявцева, С. Жили, О. Маяковської, О. Поляруша, В. Агеєвої, С. Іванюка, Г. Семенюка, Л. Залеської-Онишкевич, М. Зубрицької, Л. Барабана, Т. Плахтій, Н. Кузякіної, Ю. Кобилецького, Д. Вакулєнка, Ю. Лаврінєнка, Л. Танюєка, Г. Семенюєка та інших. Автори досліджень намагаються збагнути ієейно-художні пошуки Миколи Куліша в контексті української та європейської драми, окреслити образну структуру драм Миколи Куліша, що стали своєрідною мікромодєллю тогочасного суспільства. Однак на сьогодні бракує синтетичного дослідження, у якому було б систематизовано елементи абсурдності в драмах М. Куліша.

Результати й обговорєння. Микола Куліш – драматург-єкзистєнциєліст, новатор в українській драматургії, який створюєвав розірвані сцени, поєднуєвав комічне й трагічне, патєтику та гумор. Віра Агеєва у своїй статті про «Єкзистєнційні мотиви в драматургії Миколи Куліша» писала, що в основу багатьох п'єс його, наприклад, «Народного Малахія», «Патєтичної сонати», «Маклєни Граси», покладєно традиційну неоромантичну колізію, розлад героя-ієаліста з дійсністю, де персонажі готові боротися, при цьому знаючи чи здогадуєуючись про неминучу поразку. Кожен персонаж у п'єсах Куліша прагне протистояти світовому злу або принаймні почуєвається відповідальними за його знешкодження.

Микола Куліш у п'єсі «Народний Малахій» використовує елементи «театру абсурду», застосовуючи складові цього жанрового явища – символи, парадокси та гротєск, змішання міфологєм. Самє залучєння біблійних, націоналістичних, комуністичних гасєл у смислове поле твору є особливістю «театру абсурду» М. Куліша. Як відомо, персонажі абсурдистів позбавлені людської гідності й морально покалічені. Їхня мова зазнає дєструкції – вони не чують і не бачать одне одного, ніби божевільні, це є наслідком їхньої хворої уяви. Задля досягнення гротєскності образу Малахія Стаканчика, автор

використовує такі парадокси: відстороненість героя від дійсності, ізолюваність від зовнішнього світу, невинуватість і недосяжність поставленої «високої» мети. Ізолюваність колишнього листоноші починається з початком революції, коли той попросив рідних замурувати його в «чуланчику». У такій схованці від суспільства він прожив два роки, читав більшовицькі агітки, що замінюють йому Біблію, а їх положення стають новою релігією. І тут спотворюється його світогляд. Малахій, не знаючи суті влади та методів її становлення, прихиляється перед нею. Це відлюдництво навіть нагадує затворництво персонажів життійної літератури.

Автор зображує головного героя, спираючись на християнські мотиви. Малахій є пророком «нової релігії». Він бореться із порушенням «комуністичних заповідей». Дії Малахія суперечливі, про що письменник говорить через парадокси – складові «драми абсурду». Малахій Стаканчик – колишній листоноша – покидає сім'ю, щоб проповідувати ідеї «оновлення людини», хоче змінити її, зробити добрішою, «ангелоподібною», але при цьому шкодить рідним, завдає їм. Дружина впадає в розпач, а донька стає повією. Аби підкреслити сумнівність пророка, Микола Куліш вдається до використання беззмістовних діалогів, притаманних «драмі абсурду», застосовує гру слів. Усі християнські цінності у свідомості Малахія Стаканчика змінені на соціалістичні. Мавзолей, де похований Ленін, стає головною святинею для нього. Тут знову спостерігаємо парадокс: яке може бути оновлення України, якщо українці будуть уважати новою Меккою Москву? У драмі змішано національні, соціалістичні та християнські міфологеми: реформа українського роду, української мови, столиця – Київ, царство Боже – соціалізм, більшовицька наука – як місія Ізраїлю, а народні комісари – осучаснені пророки.

Беззмістовні монологи Малахія акцентують увагу читача на апокаліптичному майбутньому. У репліках хворих на Сабуровій дачі наявні алюзії на Біблію. Малахій – це ім'я останнього біблійного пророка. Наприкінці драми колишній листоноша вже ототожнює себе з Ісусом Христом: «І плювали, і били його по ланитах. То він, узявши сурму золоту, подув у ню... (вийняв

дудку) і загравав всесвітньої голубої симфонії (загравав на дудку). Я – всесвітній пастух. Пасу череди мої. Пасу, пасу та й заграю...». Наявні алюзії і на твір Й. Гете «Фауст». Фауст працює в підвалі, куди викликає Мефістофеля, використовує його, аби поліпшити життя людей. Малахій пересиджує революцію в льоху й використовує постулати революції, аби реформувати людину. Але самі ці постулати обертаються нещастям для його оточення, тобто революція стає своєрідним Мефістофелем-спокусником для Малахія. Алюзії на Г. Сковороду наявні на початку драми: «Мануло взяти торбинку, ціпок і пойти, пойти».

Микола Куліш також використовує християнську нумерологію. Один із божевільних, розповідаючи про жінок, яких знав, каже: «Разом сто сім жінок за п'ятнадцять років, чотирнадцять тисяч п'ятсот тридцять...». Сума числа 14530 становить 13 – це число диявола. Далі у творі трапляються й інші символічні числа: «О люди, люди! Не до Єрусалиму тепер треба йти, а до нової мети... До вищезазначеної, великої, № 666006003, голубої мети...». Знову бачимо ототожнення нової влади із дияволом, адже 666 – символ звірини за Біблією, тобто сатани.

На тлі рис поетики «театру абсурду» яскраво зображена християнська колористика: білий, червоний, блакитний.

Отже, у «драмі абсурду» «Народний Малахій» Микола Куліш перехрещує біблійні, націоналістичні, комуністичні міфологеми, за допомогою яких яскраво відтворює риси абсурдності, а також за допомогою біблійної нумерології, колористики, символів та алюзій.

Як і в «Народному Малахію», так і в п'єсі «Мина Мазайло» простежуємо елементи «абсурдного театру». Куліш виокремлює такі парадокси: питання мови та ставлення персонажів до неї – це і є основою конфлікту, що розгортається в комедії у формі дискусії; неможливість спілкування один з одним, коли кожен герой має певну ідею та мету, що також стає недосяжною. Мина цурається свого українського прізвища, мови, культури; готовий пожертвувати власним сином, аби той не заважав йому здійснити задумане.

Роздуми та вчинки Мазеніна комічні й абсурдні. Наприклад, Мина, зворушений тим, що його прізвище все ж змінили, у чудернацький спосіб розмірковує про величезне значення цієї події, факту для майбутнього своєї сім'ї: «На цвинтарі пам'ятник золотими буквами: «Тут спочиває прах Мина Марковича»», а потім продовжує розмірковувати: «Або просто: тут Мазенін...». І дочка Рина додає до цього: «І наша вулиця – вулиця Мазеніних».

Абсурдними є твердження Мотрони Розторгуєвої, що «українська мова – то австріяцька видумка», як і вся її поведінка. Протягом усієї п'єси відбувається дискусія між російськими й українськими міщанами з приводу багатства та «первородства» української та російської мов. Гротескним є і образ дядька Тараса.

У комедії наявні прямі натяки на шовіністичну виставу «Дні Турбіних» за романом М. Булгакова «Біла гвардія», у якій було змінено акценти: дворянська родина, що мешкає в Києві, гине не через те, що прийшов «бронепоезд «Пролетарий»», як у романі, а через прихід військ Петлюри. П'єса набула скандального розголосу в українських колах, а коли українська делегація приїхала до Москви, то на зустрічі зі Сталіним М. Куліш запитує його про непослідовність щодо заборони українських творів з націоналістичним спрямуванням та вільною російською шовіністичною пропагандою. У відповідь на цю політику М. Куліш пише «Патетичну сонату», матеріалом якої, як і в «Днях Турбіних», були події революції 1917-1919 років. Через слова тьоті Моті з Курська драматург іронічно коментує цю виставу: «Дуже жалько, що у вас не виставляють на театрі «Дні Турбіних» – я бачила в Москві. Ах, мої ви милі. «Дні Турбіних». Це ж така розкіш. Така правда, що якби ви побачили, які взагалі осоружні, огидливі на сцені ваші українці, ви б одцуралися цієї назви... Грубі, дикі мужлани!»

У п'єсі «Маклена Граса» зображено кризові процеси життя Польщі початку 30-х років, але завуальовано події в Україні цього періоду. Це вже крик драматурга, який виражається через нанизування абсурдних елементів у драмі: робітничка родина Маклени Граси – жебраки, живуть у підвалі, голодують, їжею

в них були кістки та помії; тринадцятирічна Маклена готова продати себе, аби заплатити за житло, стає вбивцею заради ілюзорних революційних гасел, віртуоз Ігнацій Падура, скрипаль, мешкає в собачій будці, бо не має житла, харчується тим, чим і жебраки, а єдино бажаною в цьому світі залишається горілка, маклер Зброжек своєю смертю хоче «купити» своїй родині безбідне існування, його навіть не зупиняє те, що вбивцею погодилася стати тринадцятирічна Маклена. Будка, у якій мешкає Падура разом із собакою, є метафорою того часу.

Висновки. Отже, поетика «театру абсурду» представлена в драмах М. Куліша «Народний Малахій», «Мина Мазайло», «Маклена Граса» шляхом використання гротеску (конфлікт драм, внутрішні та зовнішні суперечності, деформованість мислення персонажів), парадоксів, образів-символів, численних алюзій.